

УДК 355.41 : 355.511 : 355.65 : 94 (477) «1918/1919»

**ЛИСТИ ХОРУНЖОГО УСС МИКОЛИ ОПОКИ ДО РОСТИСЛАВА ЗАКЛИНСЬКОГО ЯК
ДЖЕРЕЛО ДО ВИВЧЕННЯ ПОВСЯКДЕННЯ ОФІЦЕРІВ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ****Роман Тютенко**

Львівський національний університет імені Івана Франка
Україна, 79000, м. Львів, вул. Університетська, 1
e-mail: tyutenko.roman20@gmail.com

Дослідженню польсько-української війни 1918-1919 рр. та Української Галицької Армії присвячено чимало напрацювань у різних аспектах цієї теми. Особливої актуальності на сучасному етапі розвитку історичної науки набула історія повсякденності. В історіографії елементи повсякденності УГА почасти висвітлено у публікаціях В. Ругара [3; 4; 5], Ю. Русина [2] про матеріально-технічне забезпечення. Однак, важливим є погляд в антропологічному контексті. У цьому напрямку історія УГА потребує подальшого дослідження.

У цій публікації подано листи, що були написані хорунжим УСС Миколою Опокою до історика, співробітника «Пресової Квартири УСС» Ростислава Заклинського від січня до травня 1919 р. Вони висвітлюють особливості, умови повсякденного життя, їх впливи на поведінку та соціально-політичні уподобання офіцерів Української Галицької Армії на фронті у 1919 р. Місцем збереження цих матеріалів є фонд 48 родини Заклинських із Львівської національної наукової бібліотеки імені Василя Стефаника. Досі це листування не публікувалося та не було залучене до наукового обігу.

Метою статті є введення до наукового обігу нових джерельних матеріалів, які доповнюють тематику повсякденного життя офіцерів Української Галицької Армії.

Хорунжий Микола Опока був старшиною сотні Першого Станиславівського куреня УГА і писав ці листи в умовах польсько-української війни 1918-1919 рр. У ході війни розташування фронту часто змінювалося, а тому місцями їх написання були селища, що неподалік Львова – Сихів, Цегоньки, що біля Козельник, і Пасіки-Зубрицькі.

Незважаючи на невеликий обсяг, листи М. Опоки є дуже інформативні. Насамперед, листування ілюструє ті проблеми, які найбільш непокоїли та стосувалися українських офіцерів на фронті.

Першим моментом є значне невдоволення офіцерського складу УГА вищим командуванням. Микола Опока подає відомості, які викри-

вають командування у некомпетентності: «...там сидять якісь дурні референти, бо до скорострільів висилають у поле такі цівки, які уриває... і які при острих набоях розтріскують цілий скоростріль...» [1, арк. 2]. А навіть більше – у зловживанні алкоголем: «...всі референти в Нач.[альній] Команді, були комплетно п'яні. Непорядки в інтендантурі кольосальні. Оден чет.[ар] Навроцький вибиває ся чистий як сльоза – про то, що в Нач.[альній] Ком.[анді] всьо п'яне, розповідає ся всім тут на фронті – вражіння можете собі представити...» [1, арк. 2].

Другою проблемою були стосунки між самими офіцерами у Галицькій Армії. Фронтним офіцерам не подобалося, що вони отримували менше заробітної платні, аніж тилові офіцери, і що тиловики не займалися потрібною справою у часі війни: «Обчислено, що старшини у полі беруть менше платні від тих, що сидять поза фронтом. Нарікання, нарікання і нарікання» [1, арк. 2], «В Чорткові має бути 60 старшин, які нічого не роблять. Обурення величезне...» [1, арк. 3].

Стан матеріального забезпечення українського війська впливав на весь процес і перебіг польсько-української війни 1918-1919 рр. Тому важливою нагальною проблемою для офіцерів УГА була нестача харчів та обмундирування, про що М. Опока неодноразово наголошував у своїх листах: «...сотня з Коша УСС виїшла зовсім боса і гола, без багнетів. Шкандал був вести їх на фронт, бо люди по дорозі сміялися» [1, арк. 3], «Тут на фронті трудно що небудь дістати, люди йдуть майже босі й голі в позиції, а тут околиці є комплетно знищені, зрабовані, не можливо нічим заповочися. Фасунг тут є лише на снідання і обід – а на вечерю треба красти і рабувати» [1, арк. 3], «...покрали вже майже всі свині, корови, кури, збіжа, пшона, фасолю. Цукру майже не дістається, крім хліба, мяса і дещо муки. Тютюну нема, дрібничок потрібних жовнірові нема» [1, арк. 3], «Наша інтендантура щораз більше недопомагає. Тютюну у нас вже нема, житя щораз поганійше,

підфронтові села комплетно вирабовані» [1, арк. 8].

Невід'ємним елементом повсякденного життя офіцера УГА було дозвілля, проведення вільного від бойових дій часу, який був потрібний для відпочинку. У спокійний час офіцери, які не полишали своїх позицій, переважно читали. Це помітно і в листуванні М. Опоки, який просив Р. Заклинського передати різні газети, спортивні часописи, книги: «Передайте для мене через х.[орунжого] Жевка всякі часописи та книжки – передаю на це 30 к. ...» [1, арк. 5], «передайте через цього курієра, який передасть Вам цей лист – відповідь, та спортивні часописи, укр.[аїнські] і нім.[ецькі] спеціально за ілюстровані буду дуже вдячний[...]Також за белетристику, укр.[українські] або франц.[узькі] Вам віддячуся колись! Бо ми тут сидимо досить спокійно коло Зеленої рогачки...» [1, арк. 12].

У листах М. Опоки чітко простежено суспільно-політичні настрої офіцерів щодо влади та самої війни з Польщею: «Що до політики то тут такий настрій, що всьо страшно невдоволене теперішнім відношенням, нарікають на непорядки, хабарництво...» [1, арк. 8], «Борби з Поляками не можна злагоджувати, бо це була би для нас політична катастрофа...» [1, арк. 8], «Майже всі старшини домагаються диктатури і може здає ся, що це було би ще одним виходом з дурної ситуації. Диктатор проголосив би Святу Війну з Польщею, всякі непорядки і саботаж каралися би смертю, а тоді здає ся пол.[ьська] армія розлетілася би...» [1, арк. 8].

Не менш важливим, стосовно настроїв, було питання більшовизму, який поширювався на фронтах і подекуди військо втрачало стійкість під впливом агітації та названих проблем: «Люди нарікають, отверто грозять більшовизмом» [1, арк. 3], «Мужва привитала би досить

прихильно більшовизм у нас, а і старшини вже так його дуже не бояться» [1, арк. 8]. На фронті також поширювались всілякі чутки про перемир'я з більшовиками: «Тут у нас зараз по великодній невдачі ходили чутки що з більшовиками ми стали заходитися, навіть по Ходорові мали такі чутки ходити» [1, арк. 10], «[Г]енерал Павленко має сказати, що ми з укр.[аїнськими] більшовиками не будемо воювати» [1, арк. 9].

Офіцери Галицької Армії хоч і були на фронті «майже відтяти від світа», та все ж цікавилися політичним життям в ЗУНР, в міжнародній політиці: «Що є помітного... Як з переговорами, бо тут ми справді близько, але нічого не знаємо» [1, арк. 13], «Що там наша опозиція?» [1, арк. 13].

Отже, у пропонованих матеріалах подано досить розлогі листи, які містять цінні свідчення про обставини життя офіцерів УГА, розкрито проблеми офіцерського забезпечення, перебування на фронті, проведення дозвілля. Ці листи мають виняткову джерельну цінність, особливо для дослідників Української Галицької Армії, офіцерів, та їх побуту.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Львівська національна наукова бібліотека імені Василя Стефаника. Відділ рукописів, ф.48, оп.1, спр.147, 13 арк.
2. Русин Ю.М. Тилове забезпечення армії УНР та Галицької армії: спроба порівняльного аналізу / Ю.М. Русин // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2014. – № 809: Держава та армія. – С. 80-83.
3. Рутар В. Діяльність керівництва ЗУНР по організації закордонних поставок військового майна для Галицької армії / В.Рутар // Гуманітарний журнал. – Дніпропетровськ, 2011. – Вип. № 3-4. – С. 216-225.
4. Рутар В. Інтендатура Галицької Армія (1918-1919 рр.) / В.Рутар // Військово-науковий вісник. – Львів, 2011. – Вип. 15. – С. 179-197.
5. Рутар В. Мобілізаційне і матеріально-технічне забезпечення Галицької армії в період українсько-польської війни 1918-1919 рр. (за матеріалами повітової преси ЗУНР) / В.Рутар // Військово-науковий вісник. – Львів, 2010. – Вип. 14. – С. 79-92.

Тютенко Роман *Листи хорунжого УСС Миколи Опоки до Ростислава Заклинського як джерело до вивчення повсякдення офіцерів Галицької Армії*

У статті опубліковано та проаналізовано листи хорунжого УСС Миколи Опоки до історика Ростислава Заклинського. Листування ілюструє особливості повсякденного життя офіцерів Української Галицької Армії під час польсько-української війни 1918-1919 рр. На основі листів хорунжого М. Опоки простежено основні елементи офіцерського повсякдення, серед яких стосунки з вищим командуванням, іншими офіцерами, матеріально-технічне забезпечення, суспільно-політичні настрої та поведінка в умовах війни з Польщею.

Ключові слова: Микола Опока, Ростислав Заклинський, листи, Галицька Армія, офіцери, повсякдення

Тютенко Роман *Письма хорунжого УСС Николая Опоки к Ростиславу Заклинскому как источник к изучению повседневности офицеров Галицкой Армии*

В статье опубликованы и проанализированы письма хорунжого УСС Николая Опоки к историку Ростиславу Заклинскому. Переписка иллюстрирует особенности повседневной жизни офицеров Украинской Галицкой Армии во время польско-украинской войны 1918-1919 гг. На основании писем хорунжого Н. Опоки прослежено основные элементы офицерской повседневности, среди которых отношения с высшим командованием, другими офицерами, материально-техническое обеспечение, общественно-политические настроения и поведение в условиях войны с Польшей.

Ключевые слова: Николай Опока, Ростислав Заклинский, письма, Галицкая Армия, офицеры, повседневность

Tiutenko Roman *The USS Ensign Mykola Opoka's letters to Rostyslav Zaklynskyi as a source for the studying of the Galician Army officer's daily life*

The article deals with the issues of the Ukrainian Galician Army's daily life based on the officer's letters. These letters were written by the Ukrainian Sich Riflemen (USS) Ensign Mykola Opoka to historian Rostyslav Zaklynskyi within the Polish-Ukrainian war 1918-1919 period. The storage location of the materials is the Lviv National Vasyl Stefanyk Scientific Library of Ukraine, Manuscripts department. And the letters for the first time are published.

The main elements of the Galician officer's daily life have been analyzed. Such as relationship with both the high command of the Ukrainian Galician Army and other officers, logistics, leisure, social and political moods and behavior of the Ukrainian officers based on Mykola Opoka's letters have been highlighted.

In these materials are presented quite valuable evidence about the circumstances of the Galician officer's daily life. These letters contain exceptional value, especially as a source for the history of the Ukrainian Galician Army in 1918-1919.

Keywords: Mykola Opoka, Rostyslav Zaklynskyi, letters, Galician Army, officers, daily life

* * *

№ 1

Сихів. 7.1. [1]1919.

Високоповажний Пане Доктор!

Ви певно вже одержали мій попередній лист, але той кур'єр, який мав від Вас забрати відповідь не виступив, так що Ви певно люті на мене. Але мусите вибачити, бо то бачите тут на фронті є дуже багато такого що не кляму¹.

Хочу Вам дещо написати про Різдво.

Отже найперше в неділю перед Святами був від нас один хорунжий у Начальній Команді в Бібрці, де їздив сваритися за це, що там сидять якісь дурні референти, бо до скорострілів висилають в поле такі цівки, які уриває...і які при острих набоях розтріскують цілий скоростріл. Там він був з паном енералом², але той збув його нічим, а всі референти в Нач.[альній] Команді, були комплетно п'яні. Непорядки в інтендантурі кольосальні. Оден чет.[ар] Навроцький вибиває ся чистий як сльоза – про то, що в Нач.[альній] Ком.[анді] всьо п'яне, розповідає ся всім тут на фронті – вражіння можете собі представити. Спеціально має бути постій, по п'яним. Пор.[учник] Гузар, якого я ще у Львові стрічав...Обчислено, що старшини у полі беруть менше платні від тих, що сидять поза фронтом. Нарікання, нарікання і нарікання.

В Чорткові має бути 60 старшин, які нічого не роблять. Обурення величезне. Зі Станиславова вислано ці дві сотні з якими я пішов, а спеціально сотня з Коша УСС вийшла зовсім боса і гола, без багнетів. Шкандал був вести їх на фронт, бо люди по дорозі сміялися. Тут на фронті трудно що небудь дістати, люди йдуть майже босі й голі в позиції, а тут околиці є комплетно знищені, зрабовані, не можливо нічим заповнитися. Фасунг³ тут є лише на снідання і обід – а на вечерю треба красти і рабувати. Можна собі представити яке не добре реноме має у довколишних селах, з яких покрали вже майже всі свині, корови, кури, збіжа, пшоно, фасолю. Цукру майже не дістаєся, крім хліба, мяса і дещо муки. Тютюну нема, дрібничок потрібних жовнірові нема. Люди нарікають, отверто грозять большевизмом. Голова може тріснути серед тих обставин, а Ляхи до того ще наступають і боронять кожного дому. Військ у нас же багато, а в Чорткові одна, в Золочеві є дві пробойові сотні, як ходять по місті в шоломах, яких нам тут треба.

Живем, живем своїм життям!

Здоровлю, Опока

№ 2

Цегонькі за Козельниками. 9/І. 1919.

Вповажний Пане Доктор!

Передайте для мене через х.[орунжого] Жевка всякі часописи та книжки – передаю на це 30 к. – як можете надішліть кілька слів до мене. Чи одержали моєї плати?

Мені живе ся тут досить добре. Старайтеся перечитати це письмо, яке старшини І. К.[уреня] УСС в полі післали через хор.[унжого] Жевка до старшин І. п.[олку] УСС в Станиславові на руки пор.[учника] Индишевського. Колись я Вам дам відпис. Тут у нас спокій поки що. Але доставки тут нема ніякої, майже відтятий від світа. Прошу мені точно щодня висилати про життя. Дуже прошу написати мені дещо про парад УНР. Що з Лизанівським⁴?

Здоровлю, М. Опока.

¹ Не ладиться.

² Генерал, тобто Михайло Омелянович-Павленко.

³ Платня.

⁴ Лизанівський Іван Миколайович (1892-1937) – український громадський і політичний діяч, видавець, літературознавець, очільник Галицько-Буковинського комітет, один із організаторів Галицько-Буковинського куреня УСС.

Цегонькі за Козельниками. 30/І. [1]919.

Вшановний Пане Доктор!

Часописи і лист, який Ви передали через хор.[унжого] Жевка я дістав і дуже Вам дякую. Я зараз відписав Вам лист, але не знаю чи Ви його дістали, бо почта щось не дуже добре курсує. Пр.[иміром] я ще ні разу не дістав запрономерованого «Нового Життя».

Будьте так добрі і передайте через цього кур'єра, який передасть Вам цей лист – відповідь, та спортивні часописи, укр.[аїнські] і нім.[ецькі] спеціально за ілюстровані буду дуже вдячний.

Також за белетристику, укр.[українські] або франц.[узькі] Вам відвдячуся колись! Бо ми тут сидимо досить спокійно коло Зеленої рогачки, часом лише робимо маленькі напади, щоби їх затрівжити і вони бють зараз у всі дзвони і труби. Тими днями ми маємо перейти на ліво десь коло Щирця. Мої листи здає ся не дійшли до Вас, бо повно їх сконфіскували. Вчора наша сотня мала перший большевицький «випад». Ледве то успокоїли. Нема у нас нічо білизни, убрань. Почта не функціонує (Feldpost), нема доповнень, люди перемучені, нарікають, що по задах дуже багато сидить. Прошу написати мені чи то правда, що Катамай має бути арештований за 400.000 корон – і сидіти на Діброві (було би дуже жаль чоловіка! – в це не хочу вірити але «буває»).

Що є помітного...Як з переговорами, бо тут ми справді близько, але нічого не знаємо. Кажуть у Львові всі Варшав'яки мають бути розоружені як соціалісти, але не знати чи то правда. Передайте «Республіканець». Що там наша опозиція? Йду тепер на службу – отже будьте здорові.

Опока.

Ліс перед Зубриц.[ькими] Пасіками. 10/V/ [1]919.

Вповажні Добродії!

Нині одержав Ваші листи і зараз пишу оцю відповідь. Досі у нас нема більшовизму. Ляхи ще на нас не наступали, передвечора ми зробили на них напад у Пасіки Зубр.[ицькі] і забрали здобич від 1 стр. полку «wielkopolskiego»⁵ (познанців)...Вони прийняли даль перед тим на наш відтинок з Наварії. Ходять чутки що завтра рано вони тут мають наступати. Їх є тут «grupa wielkopolska» під командою полк.[овника] Конаревського⁶. Вони казали (полонені), що мають цими днями вертати у Познанщину (там є провістка – польсько-пруська війна) – я читав бойові звідомлення пол.[ьського] Ген.[ерального] Штабу з познанського, литовського та галицького фронту. Тут цими днями має заняти їх місце «армія Галлера»⁷.

Наш фронт дещо вже більше ск[о]ротився. Повертали дещо дезертири – але своїх військ нема. А це мала потіха.

Чому не проголошують дальше мобілізації. Тут у нас зараз по великодній невдачі ходили чутки що з большевиками ми стали заходитися, навіть по Ходорові мали такі чутки ходити. Тепер вони замовкли. Ми отже стоїмо ще на фронті, але вижидаємо все якихось нових частин, які би нас хоч на 2 неділі замінили, щоб хоч виспатися і обчиститися як слід...Але щось мало чути за нові курені. А тут у нас фронт, це властиво лінія (Feldmach) дуже слаба. Друга оборонна лінія ще не є вибудувана (не знаю чому, чи нема людей до роботи в Галичині), а ми вже на Великдень строчили дуже через це що нема другої лінії.

Що до політики то тут такий настрої, що всьо страшно невдоволене теперішнім відношенням, нарікають на непорядки, хабарництво...і до евент.[уальних] змін заявити би ся досить спонтатично. Мужва привитала би досить прихильно большевизм у нас, а і старшини вже так його дуже не бояться. Невдоволення запіллям є таке велике, що найкраще здисципліновані куріні під проводом своїх командирів збираються йти взад вистрілювати теперішних «бойв.» (?).

Борби з Поляками не можна злагоджувати, бо це була би для нас політична катастрофа. Майже всі старшини домагаються диктатури і може здає ся, що це було би ще одним виходом з дурної ситуації. Диктатор проголосив би Святу Війну з Польщею, всякі непорядки і саботаж каралися би смертю, а тоді здає ся пол.[ьська] армія розлетілася би, бо у неї не є світліше як у нас (пол. жовніри мають казати, що воюють ще лиш один! місяць). Побиття Поляків не є дуже тяжко, але треба ініціативи і дещо більше сил.

Наш фронт ніякого запасу (Reserve) немає – а це нечуване у ніякій війні. Над Сяном можна би укріпити ся і стояти. Наша інтендантура щораз більше недопомагає. Тютюну у нас вже нема, житя щораз поганійше, підфронтіві села комплетно вирабовані.

Моя особиста думка, що як би заграниця (Румунія, Чехія) на це позважала, то большевицький фронт

⁵ Перший полк стрільців Великопольських (1 Pułk Strzelców Wielkopolskich) – відділ піхоти Армії Великопольської і Війська Польського II Речі Посполитої, сформований 19 січня 1919 р. під командою полковника Данієля Конажевсько.

⁶ Данієль Конажевські (Daniel Konarzewski) (1871-1935) – польський військовий командир, полковник імперської російської армії, генерал-майор польської армії, командир бригади у Першій дивізії стрільців польських, Першого полку стрільців Великопольських округу генерального «Бялосток».

⁷ Армія Галлера – польське військове об'єднання, сформоване у 1917 р. з поляків у країнах Антанти та США і польських військово-полонених армій Австро-Угорщини й Німеччини під командою Юзефа Галлера.

треба конче звернути, але треба задержати нац.[іональну] українську закраску. [Г]енерал Павленко⁸ має сказати, що ми з укр.[аїнськими] большевиками не будемо воювати.

Нині переймає нашу бригаду⁹ от.[аман] Букшований¹⁰ й приходять курені УСС, а кол.[ишня] бригада (кол.[ишні] курені) відходять взад (куди не знаю – можливо на «Ostfront»¹¹).

Славкови¹² щирі гратуляції з нагоди вступлення в «поважний стан». Всі відпустки і перепустки здержані, отже приїхати не можу.

Здоровлю, М. Опока

Рецензенти:

Кривошея Ір.І., д.і.н., професор

Шитюк М.М., д.і.н., професор

Надійшла до редакції 10.08.2016 р.

⁸ *Омелянович-Павленко Михайло Володимирович* (1878-1952) – український військовий діяч, генерал-полковник Армії УНР, головнокомандувач УГА та Армії УНР.

⁹ Перша бригада Українських січових стрільців у складі УГА

¹⁰ *Букшований Осип Іванович* (1890-1937) – український військовий, політичний діяч, отаман УГА.

¹¹ Східний фронт

¹² Автору, Ростиславу Заклинському